

REPORTATGE

LA CARA OCULTA DEL MUSEU

04
05

El Museu Blau, al Fòrum, és la part més visible del Museu de Ciències Naturals de Barcelona. Però el que el visitant veu tan sols és un 0,5% del que guarden les col·leccions del museu al Parc de la Ciutadella, al Castell dels Tres Dragons i al Museu Martorell, i al Jardí Botànic. Els seus arxius estan plens de sorpreses

Text **Mònica L. Ferrado** Fotos **Pere Tordera**

Com si es tractés d'un iceberg, al Museu Blau, al Fòrum, hi ha la punta visible del Museu de Ciències Naturals de Barcelona. La part submergida, però, és a vuit parades en metro. A la Ciutadella, al Castell dels Tres Dragons i a l'antic Museu Martorell hi ha l'autèntic cor del museu, una de les seves raons de ser: les seves col·leccions. S'hi sumen els herbaris i el banc de llavors del Jardí Botànic, també part de la diàspora. En total, més de 3.800.000 espècimens de plantes, fòssils, minerals, vertebrats, insectes i altres joies amb història.

Viatge als budells del museu

Al soterrani del Castell, Eulàlia Garcia, cap de col·leccions, i Xavier Quesada, conservador de vertebrats, ens porten per un llarg passadís fins a arribar al magatzem dels vertebrats. Des d'un extrem un gran goril·la dissecat sembla que observi de reüll els prestatges. És el primer fill que va tenir el Floquet de Neu, l'Urko, ara un més dins d'aquest gran magatzem, una mena d'arca de Noè reservada als científics i a la divulgació.

Les prestatgeries estan plenes de peces classificades per espècies. Hi ha ossos de tot tipus. De girafa, de goril·les (entre

ells, en l'anonimat i per contracte, el del Floquet de Neu), mandíbules de tauró, esquelets sencers i desmuntats d'hipopòtams, pells, plomes i dents. També hi ha rèptils conservats en alcohol. "El tauró el van portar uns pescadors. També ens arriben moltes coses per donacions particulars, i dels animals que es troben morts als parcs naturals o que moren al Zoo de Barcelona", explica Garcia.

Les peces més valuoses de les col·leccions, però, no sempre són les més exòtiques, sinó els exemplars tipus, el terme amb què els científics anomenen el primer espècimen descobert d'una espècie fins aleshores desconeguda. És el model de referència al món sencer i les seves característiques serveixen per identificar els que vénen darrere. Al prestatge dels amfibis hi ha, en un pot amb alcohol, un tritó del Montseny, tot un tipus. Fins fa uns anys es pensava que era un tritó dels Pirineus, però un estudi d'un investigador de l'Institut de Biologia Evolutiva (UPF-CSIC) va permetre demostrar que es tractava d'una espècie nova.

A la col·lecció d'insectes, per exemple, a la part alta del Castell, hi ha exemplars molt vistosos, com les papallones de la Guaiana que un donant acaba de portar. Però són els més de 5.000 exem-

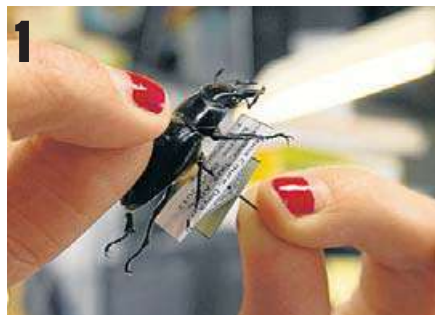
- (1) El Castell dels Tres Dragons, una de les seves de les col·leccions del Museu de Ciències Naturals.
- (2) Xavier Quesada, conservador de vertebrats, amb un amfibi de la col·lecció.
- (3) Una planta en procés d'assecat a l'herbari.

plars tipus registrats el que són referent al món, explica Glòria Masó, conservadora dels insectes. Molts són escarabats terrers. També hi ha un nombre important de cavernícoles, insectes que viuen en coves sense llum, amb poca aigua, i que es consideren autèntiques relíquies, ja que no han evolucionat. El mateix museu té una línia de recerca al voltant d'aquestes minúscules criatures.

Guardar per estudiar

L'any passat més de 330 científics van consultar les col·leccions del museu. Jaume Gallemí, conservador de la col·lecció de paleontologia, recorda una de les últimes visites que han rebut, la d'un professor de la Universitat de Yale que ha estat viatjant a diferents centres europeus per completar un treball finançat pel govern dels Estats Units, per a l'*Atlas de rèptils*, que forma part del projecte Trees of Life. Per internet, a les col·leccions del museu va localitzar un registre que li interessava: un cocodril que té entre 145 i 99,6 milions d'anys, el *Montsecosuchus*, un exemplar tipus que va descriure l'any 1915 Lluís Maria Vidal, un enginyer de mines que va donar tota la seva col·lecció. És una de les col·leccions més grans del museu. Vidal

(1) Un dels escarabats de la col·lecció d'insectes. (2) L'Urko, fill del Floquet de Neu, dissecat. Als prestatges, entre moltes altres peces, hi ha ossos de goril·la. (3) Carles Orta prepara la taxidèrmia d'un jaguar. (4) Una investigadora mesura el bec d'una òliba. (5). El *Montsecosuchus*, un cocodril que té entre 145 i 99,6 milions d'anys.

treballava per a la Comissió del Mapa Geològic d'Espanya (l'equivalent a l'actual Institut Geològic i Miner). Per desavinences amb ells va passar a dedicar-se a buscar sediments de pedra litogràfica. I és entre aquests tipus de sediments on més fòssils va trobar. Com el famós *Montsecosuchus*, a Santa Maria de Meià. Gallemí el posa sota una lupa amb llum: “Mireu, està molt ben conservat, entre les costelles fins i tot es veu que hi va quedar una gamba fossilitzada”, aprecia. També guarden una posta de tauró trobada al mateix jaciment del Montsec, tot plegat testimonis d'un temps en què la platja arribava a aquestes muntanyes.

A la secció de paleontologia, a l'edifici del Museu Martorell, també a la Ciutadella, una pila de deu caixes de cartró contenen una col·lecció de fòssils d'un aficionat de Llivia. “No acceptem totes les donacions, la col·lecció pot ser bona en tant que estigui documentada, però si no ho està, deixem-ho córrer, perquè al marge de ser interessant per la seva estètica o com a material educatiu no ens serveix per a res més”, afegeix Gallemí. En la col·lecció de paleontologia, dues dades fonamentals són el lloc i l'estrat on s'ha trobat la peça, per poder situar-la temporalment. La vídua del senyor de Llivia ha estat un temps rumiant si donar el seu llegat. “Alguns fòssils els re-

col·lectava ell mateix, n'hi ha que són peces valuoses per estudiar el miocè a la Cerdanya. Hi ha fruits, fulles i altres elements”, diu Gallemí. També hi ha fòssils que comprava, com uns espectaculars peixos que semblen arengades dins d'un pa de fang i que va adquirir al Brasil. “Nosaltres aprofitarem el que considerem que té un valor científic, altres peces interessants aniran al Museu del Ter”, observa el conservador.

Donacions de missioners

Un altre gruix considerable de les donacions al museu provenen de col·legis religiosos amb missioners que tornaven amb mostres de la natura. Els caputxins,

per exemple, tenien missions a la zona de l'Amazònia, al Perú i a Bolívia; se'n conserven cranis de felins americans i moltes serps. Alguns d'aquests animals els portaven al taxidermista de la plaça Reial. També compraven col·leccions de minerals, insectes i cargols. “Tenien poder adquisitiu, ho feien servir als laboratoris per als alumnes”, explica Garcia.

Hi ha més vies d'entrada de materials, com ara els espontanis. Carles Curto, conservador de mineralogia, diu que té l'obligació d'escoltar a tothom que hi va amb una peça. “El més habitual és que es converteixi en una donació. Però sovint ens porten, per exemple, meteorits que no ho són. Això passa uns deu

cops a l'any", explica. També recorda la visita recent d'una nena de 12 anys que hi va anar amb la seva col·lecció de pedres. "L'hi vam classificar i li vam ensenyar com es porta una col·lecció. Igualment, si una escola ens demana que li classifiquem la col·lecció, ho fem".

Curto desgrana les penúries per les quals ha passat la conservació d'aquesta col·lecció, que va patir els bombardejos de la guerra i a la postguerra va quedar abandonada. Recorda que el 1960 hi va haver un robatori de materials nobles. "Ara el nostre enemic són els peixets de plata, que es mengen les etiquetes. Si es mengen el número la peça queda sense identificar i és com si no existís".

Quan entra una peça, abans de formar part de la col·lecció, sempre cal condicionar-la. Cada peça té el seu tractament. A la sala de taxidèrmia del museu, sobre la taula, hi ha el crani d'un jaguar mort al Zoo. "Les taxidèrmies del museu són antigues, en els últims anys només es dissectiona en algunes ocasions, quan l'estat de l'espècimen ho permet. El que es prepara és col·lecció científica: pells, esquelets, mostres de teixits, insectes en sec...", aclareix Eulàlia Garcia. Quan hi arriba un animal, el primer que es fa és separar la pell o el plomatge i netejar l'esquelet per desmuntar els ossos, preparar-los i guardar-los en una capsula. En el cas del jaguar mort al zoo, el taxider-

mista del museu, Carles Orta, ha fet una taxidèrmia. Abans de començar, com qui fa un vestit, ha pres les mides exactes de l'animal perquè el resultat sigui fidel. "Queden molt pocs taxidermistes i els bons són autèntics artistes", diu Garcia.

A partir de les col·leccions, en què també es guarden molts plomatges d'ocells, el Comitè Avifaunístic de Catalunya està fent un estudi sobre les rareses d'ocells que s'han trobat a Catalunya des del 1830. "Per això els museus necessitem sèries temporals i ben conservades", diu Quesada. Amb l'estudi del plomatge de les aus, per exemple, es pot arribar a mesurar la contaminació en una zona durant el temps que hi va viure, afegeix.

L'herbari

El Jardí Botànic de Barcelona també forma part del Museu de Ciències Naturals. A la muntanya de Montjuïc, en un indret privilegiat, hi ha el segon herbari més gran d'Espanya, amb 800.000 espècimens. Quan arriba una mostra es posa entre papers, sota una premsa, per deshidratar-la. Després, abans d'entrar a l'herbari, es congela per eliminar-ne qualsevol insecte i evitar plagues. A continuació, es classifica. Tenen poques visites, ja que el seu material està digitalitzat i és accessible per internet. Destaquen les aportacions del biòleg Pius Font i Quer, que a principis del segle passat va recórrer els Països Catalans, la península Ibèrica i les muntanyes del Marroc, i va crear una col·lecció que ha estat fonamental per a la recerca. A l'herbari també hi destaca la col·lecció de la nissaga d'apotecaris Salvador, que entre els segles XVI i XVIII van fer diverses expedicions i van intercanviar espècimens de plantes amb experts de tot el món. El museu prepara una gran exposició sobre la nissaga, de la qual encara es conserva un gabinet de curiositats amb rareses de tot tipus, pensat per als visitants.